

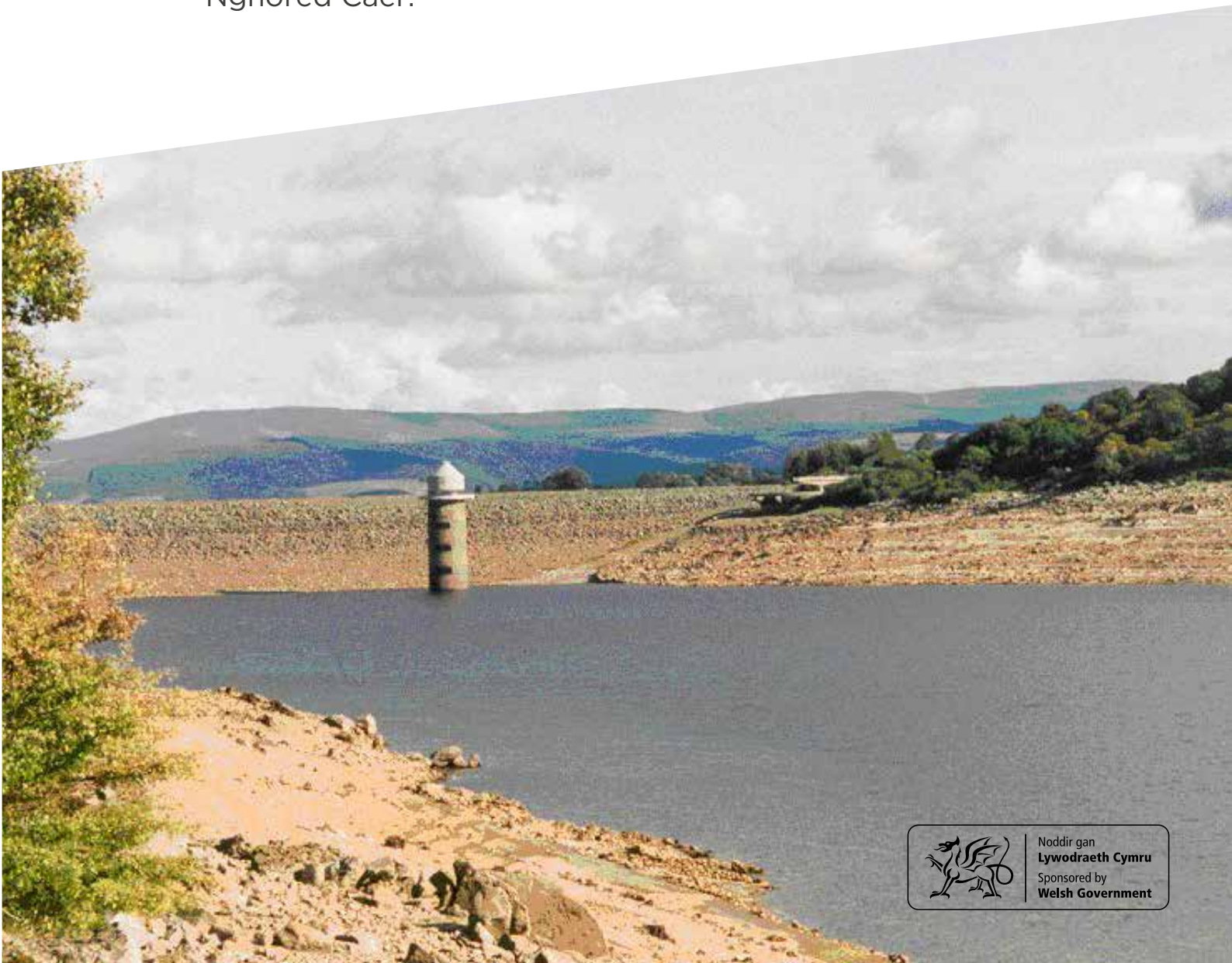

**Cyfoeth
Naturiol**
Cymru
**Natural
Resources**
Wales

Cynllun Rheoleiddio Dyfrdwy - yn gryno

Mae Afon Dyfrdwy yn tarddu ym mynyddoedd Parc Cenedlaethol Eryri, i'r gorllewin i Lyn Tegid.

Ar ôl llifo trwy ddyffryn llydan Corwen, mae'n syrthio tua'r dwyrain trwy Ddyffryn ysblennydd Llangollen cyn torri trwy odre bryniau Cymru, ger Bangor-Is-Y-Coed ac yn ystumio tua'r gogledd trwy wastadedd Swydd Gaer i'w therfyn llanw yng Nghored Caer.

Noddir gan
Lywodraeth Cymru
Sponsored by
Welsh Government

Mae Afon Dyfrdwy yn enghraifft enwog drwy'r byd o reolaeth basn afon. Trwy'r Cynllun Rheoleiddio Dyfrdwy, mae'r system afon yn cael ei rheoli mewn ffordd gynaliadwy i fodloni nifer o swyddogaethau, defnyddiau ac anghenion gwahanol. Er enghraifft:

- mae dŵr sy'n cael ei dynnu yn ei estyniadau is i gyflenwi'r cyhoedd yn fwy na chyflenwad cyfunol cronfeydd dŵr yn Ardal y Llynnoedd yn Lloegr;
- mae'r tir isel sy'n gorwedd ochr yn ochr â'r afon islaw Bala yn gorlifo yn llai aml;
- mae'r bysgodfa yn cael ei hamddiffyn a'i hystyried yn llawn;
- mae gweithgareddau hamdden wedi'u datblygu ar leoliadau priodol
- mae pŵer hydro-drydan yn cael ei gynhyrchu yn Llyn Celyn

Datblygiadau hanesyddol

Yn ystod tywydd sych yr haf, nid yw llifoedd naturiol Afon Dyfrdwy yn ddigon i gynnal echdyniadau sylweddol o ddŵr. Ond, os oes modd storio llifoedd gormodol mewn cronfeydd dŵr, gellir rhyddhau'r dŵr hwn yn ystod tywydd sych i roi hwb i lifoedd afon isel. Gall hyn alluogi tynnu dŵr yn barhaus o'r afon.

Defnyddiwyd rheoleiddio llif isel, fel y mae'n cael ei alw, gan Telford ar ddechrau'r 19eg ganrif i sicrhau cyflenwad o ddŵr i Gamlas Swydd Amwythig. Adeiladodd Telford lifddorau wrth allfa Llyn Bala, ac roedd y dŵr a ryddhawyd trwy'r llifddorau yn cael ei dynnu i'r gamlas yn ei fan cychwyn, yn Rhaeadr y Bedol.

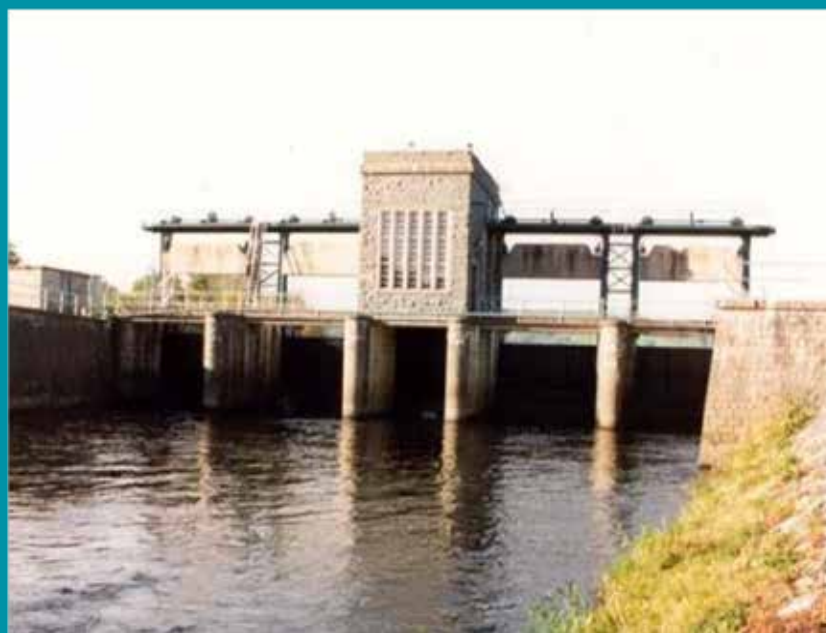
Dros 150 o flynyddoedd ar ôl cynllun gwreiddiol Telford, mae egwyddor rheoleiddio afon wedi'i ailsefydlu ar y Ddyfrdwy.

Y datblygiad nesaf oedd Llyn Celyn, cronfa ddŵr newydd yn dal 81,000,000 m³ yn ardal dalgylch Llyn Bala. Fe'i cwblhawyd ym 1965 gan Liverpool Corporation, a'i gynllunio i weithredu ar y cyd gyda Chynllun Llyn Bala, ac fe wnaeth hyn gefnogi echdyniadau dŵr ychwanegol o'r Ddyfrdwy o 327 MI/d.

Llifddorau Bala

Fe wnaeth y Chwyldro Diwydiannol a phroblemau iechyd y cyhoedd oherwydd afonydd wedi'u llygru arwain at fwy o alw am ddŵr. O ganlyniad i hynny, adeiladwyd nifer o gronfeydd dŵr mewn dyffrynnoedd naturiol yn ystod ail hanner yr 19eg ganrif. Seiliwyd y rhain ar sail yr egwyddor cyflenwi uniongyrchol, gyda dŵr gweddol lan y gronfa ddŵr ar yr ucheldir, ar ôl triniaeth sylfaenol, yn mynd trwy biben i'r ardal gyflenwi. Adeiladwyd Cronfa Ddŵr Alwen, yn nalgylch Dyfrdwy, yn yr 1920au i gyflenwi dŵr i Benbedw.

Daeth llawer o afonydd mewn ardaloedd diwydiannol yn rhy lygredig i'w defnyddio ar gyfer eu cyflenwad dŵr, ac nid oedd y swm gweddol fach o ddŵr a dynnwyd i lawr i'r afonydd o'r cronfeydd dŵr yn ddigon i wneud iawn am y sefyllfa. Ond, roedd Dinas Gaer yn eithriad hynod. Roedd yn tynnu dŵr o'r Dyfrdwy ers ffurfio'r Cwmni Gwaith Dŵr Caer cyntaf ym 1826 oherwydd y nifer gweddol fach o elifiannau trafferthus yn nalgylch Dyfrdwy i fyny'r afon o Gaer.

Roedd hefyd yn golygu storfa llifogydd ychwanegol, mwy neu lai yn cynyddu'r llif tywydd sych deirgwaith ar gyfer rhan fwyaf o hyd yr afon, storfa ar gyfer rhyddhau yn arbennig i'r afon at ddibenion ansawdd dŵr neu bysgodfeydd, cynnydd o 65% yn y llif lleiaf dros Gored Caer i Foryd Dyfrdwy, a gorsaf Hydro-drydan pedwar megawat yn yr argae.

Yn 1973, adeiladodd Awdurdod Afonydd Dyfrdwy a Chlwyd gronfa ddŵr rheoleiddio mawr arall yn nyffryn Breninig. Cwblhawyd Cam Un prosiect Breninig pan gafodd ei lanw am y tro cyntaf gyda 60,000,000 m³ yn 1979. Fe wnaeth hyn gynyddu'r potensial ar gyfer echdynnu dŵr o'r afon i tua 860 MI/d.

Yn 1989, yn dilyn preifateiddio'r diwydiant dŵr, daeth rheoleiddio Afon Dyfrdwy o dan reolaeth Yr Awdurdod Afonydd Cenedlaethol, ac yna Asiantaeth yr Amgylchedd Cymru ym 1996. Yn 2013 daeth rheoli llif o dan reolaeth ar y cyd Cyfoeth Naturiol Cymru ac Asiantaeth yr Amgylchedd.

Yn 2016 yr echdyniadau awdurdodedig gan y tri ymgymeriad statudol ac Ymddiriedolaeth Camlesi ac Afonydd oedd:

United Utilities	666.4 MI/d
Dŵr Dyffryn Dyfrdwy	78.0 MI/d
Ymddiriedolaeth Camlesi ac Afonydd	28.3 MI/d

Dŵr Cymru **34.0 MI/d**

Yn ychwanegol at hynny, mae llif gweddilliol o 364 MI/d o leiaf yn cael ei gynnal dros Gored Caer, bob amser ac eithrio'r sychder gwaethaf. Mae hyn yn diogelu pysgod mudol ac yn cyfyngu ar swm y dŵr hallt dros Gored Caer yn ystod llanw uchel.

Yn hwyr yn yr 1950au, adeiladodd Bwrdd Afon Dyfrdwy a Chlwyd Gynllun Llyn Bala. Cafodd allfa naturiol y llyn ei ostwng (gan osgoi llifddorau gwreiddiol Telford, ac adeiladwyd llifddorau newydd i lawr yr afon o'r cydlifiad gydag Afon Tryweryn, pellter byr o allanfa'r llyn.

Fe wnaeth hyn ddarparu tua 18,000,000 metr ciwbig (m³) o ddŵr rheoledig wedi'i storio yn Llyn Bala i gefnogi tynnu dŵr parhaus o'r Ddyfrdwy yn gwneud cyfanswm o 235 MI/d (Megalitr y dydd) gan chwe Ymgymeriad Dŵr Statudol a Dyfrffyrdd Prydain. Fe wnaeth hefyd gynnig ataliad byr dymor o ddŵr ffo yn gorlifo o ddalgylch Llyn Bala, gan ostwng yn fawr ar amllder a graddau'r llifogydd yn Nyffryn Dyfrdwy i lawr yr afon o'r Bala. Ochr yn ochr'r datblygiad hwn, gorfodwyd safonau llymach ar elifion a oedd yn cael eu rhyddhau i'r Ddyfrdwy i fyny'r afon o Gored Caer.

Gweithredu'r Cynllun Rheoleiddio

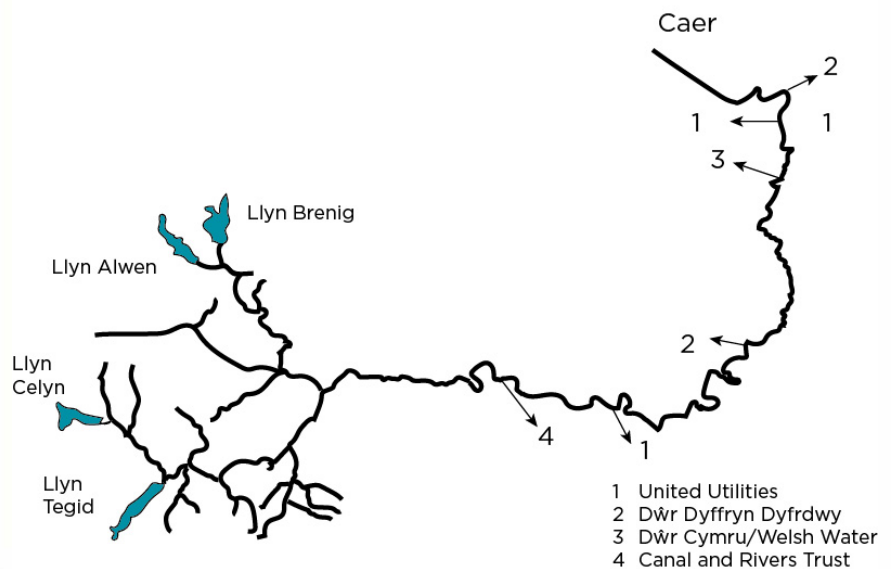
Wrth reoli system aml ddiben afon Dyfrdwy rhaid cadw cydbwysedd teg rhwng llawer o ddi-ddordebau a grwpiau o ddefnyddwyr.

Mae echdynyddion mawr a diddordebau afon yn cael eu cynrychioli ar Bwyllgor Ymgynghorol, a sefydlwyd o dan Ddeddf Awdurdod Afonydd Dyfrdwy a Chlwyd 1973. Mae'r rheolau cymhleth a ddefnyddir i weithredu'r cynllun wedi'u paratoi gyda chynghor y Pwyllgor hwn, a rhaid i'r amodau arbennig ar gyfer gweithredu mewn sychder difrifol gael eu cymeradwyo gan bob aelod o'r Pwyllgor.

Cynhaliwyd rhaglen ymchwil cenedlaethol 10 mlynedd o hyd i Gynllun Rheoleiddio Dyfrdwy rhwng 1966 a 1976, wedi'i chydlynu gan Fwrdd Adnoddau Dŵr/Canolfan Ymchwil Dŵr. Roedd yr astudiaeth yn cynnwys mesur dŵr glaw gyda radar, gosodiadau cyfrif pysgod, modelu hydrolegol, rheolau rheoli cronfa ddŵr a datblygu system telemetreg gyfrifiadurol.

Mae'r systemau telemetreg, sy'n casglu gwybodaeth o gronfeydd dŵr, mesuriadau llif afon a mesuryddion dŵr bellach ar gael yn gyffredin. Mae radar tywydd a lluniau lloeren hefyd yn cael eu derbyn i helpu Swyddogion Dyletswydd Cyfoeth Naturiol Cymru i benderfynu ar y lefelau rhyddhau mwyaf priodol o'r cronfeydd dŵr.

Yn ystod llifoedd isel, mae dŵr sy'n cael ei ryddhau o'r cronfeydd dŵr yn cymryd ymron i ddau ddiwrnod - ac yn ystod y dyddiau hynny gallai glaw ddigwydd - i gyrraedd y pwyntiau tynnu mawr ger Caer. Eto i gyd, mae cywirdeb y system mesur a darogan i'r fath raddau bod llai na 5% o'r dŵr sy'n cael ei ryddhau yn ystod haf sych yn ormodol yny pen draw i lawryrafon.

Cronfa Dŵr	Ardal Dalgylch (km ²)	Arwynebedd (ha)	Gallu (m ³ x 10 ⁶)	Cyfratalog m ³ /sec	Dŵr ffo mm/yr
Llyn Celyn	60	325	81	3.10	1590
Bala Lake	262	400	18	11.50	1380
Llyn Brenig	23	370	60	0.62	884
Alwen Reservoir	26	150	15	0.73	899

Y dalgylch i Gored Caer yw 1816 km² gyda dŵr ffo naturiol cyfratalog o 36.8 m³/eiliad (639mm/y flwyddyn). Mae un ar bymtheg y cant o'r dalgylch hwn a 33% o'r dŵr ffo hwn wedi'i reoli gan y cronfeydd dŵr rheoleiddio.